

PROIZVODNJA BAŠTINE: KRITIČKE STUDIJE O NEMATERIJALNOJ KULTURI

uredile MARIJANA HAMERŠAK, IVA PLEŠE I ANA-MARIJA VUKUŠIĆ

Uvod u proizvodnju baštine

“Baštinjena tradicija u kontrapunktu sa suvremenošću” i nitko drugi doli “čovjek u središtu zbivanja” bila su ključna mjesta svečanosti organizirane u povodu pristupanja Hrvatske Europskoj uniji, priredbe koja se održala na zagrebačkom Trgu bana Jelačića u noći s 30. lipnja na 1. srpnja 2013. godine.¹ Program se zasnivao na “vrijednostima hrvatskih zaštićenih kulturnih dobara, uključujući UNESCO-ovu reprezentativnu listu”, a njegov je cilj bilo isticanje “reprezentativnosti Hrvatske na području glazbe, književnosti i znanosti”. U prezentacijskom materijalu spomenuta UNESCO-ova reprezentativna lista, izdanak *Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* iz 2003. godine, odnosi se na područje takozvane nematerijalne kulturne baštine ili onoga što se nekada nazivalo folklorom, tradicijskom duhovnom kulturom, narodnom umjetnošću, narodnim blagom ili već nekim manje ili više srodnim i sličnim terminima od kojih su svi usko i vjerojatno nerazdvojno povezani s etnologijom i folkloristikom. Na tu se listu proteklih godina periodično uključuje “nova”, kako je UNESCO-ova konvencija naziva, *nematerijalna kulturna baština čovječanstva*. Zvončari, kraljice ili ljelje, nijemo kolo i umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja Hrvatskog zagorja, neki su od *elemenata* – da nastavimo s terminologijom konvencije – koji su našli svoje mjesto na UNESCO-ovim listama te zatim i u programu proslave pristupanja Hrvatske Europskoj uniji, a uz svoje navodne antipode: suvremenost i ono što se naziva visokom

¹ Ovdje i u sljedećoj rečenici pozivamo se na materijale s novinske konferencije uoči svečanosti ulaska Hrvatske u Europsku uniju koji su dostupni na <http://www.scribd.com/doc/149148240/HR-EU-prezentacija-za-pressicu-130621>.

umjetnošću. Ti su elementi u programu ponekad imali centralno mjesto, a ponekad su bili uključeni gotovo neprimjetno, kao u slučaju spomenutih drvenih igračaka kojima su se djeca-glumci “igrala” zajedno s plastičnim grabljicama dok je Simfonijski orkestar Hrvatske radiotelevizije zajedno sa Simfonijskim puhačkim orkestrom Oružanih snaga RH prigodno izvodio *Sunčana polja* Blagoja Berse.

Je li ta proslava bila “konceptijsko svaštarenje” i “prenatrpavanje važnim odrednicama hrvatske tradicije i identiteta koje svijet ‘mora upoznati’” (Prnjak 2013) ili je pak bila riječ o “vrhunskoj realizaciji u okvirima zadane forme” (Matasović 2013), nije ono što nas ovdje zanima. Ne želimo se baviti ni time jesu li dukati na ljeljama bili pravi ili lažni, jesu li pjesme i plesove izvodili *autohtoni nositelji* kulturnih *elemenata* ili uvježbani zagrebački folklorasi i profesionalni plesači, jesu li *nošnje* izvođača bile *dobro* ili *loše* rekonstruirane. Nije nam važno ni jesu li u izboru i oblikovanju izvedbenih točaka sudjelovali eksperti za pojedina područja tradicijske kulture ili se posezalo za odavno koreografiranim i više puta izvedenim točkama *narodnoga blaga* te prigodnim opisima *reprezentativnih elemenata nematerijalne kulturne baštine*, ustvari za promo-materijalima s UNESCO-ovih i srodnih internetskih stranica.

Proslava pristupanja Europskoj uniji mogla bi nam, za ovu priliku, ponuditi nešto drugo. Osim očitih poveznica, poput spominjanja UNESCO-ove reprezentativne liste, s temom ovog zbornika, nudila bi nam, ponajprije zbog premreženosti svojeg sadržaja *tradicijom kulturom*, priliku za usporedbu s UNESCO-ovom inicijativom zaštite ili očuvanja nematerijalne kulturne baštine. Moguće su tu brojne usporedbe, poput one koja bi se usredotočila na problem reprezentativnosti, zatim selektivnosti odnosno izbora jednih elemenata umjesto drugih (za predstavljanje na pozornici ili pak na listi) ili one koja bi se bavila ulogom autoriteta (redatelja ili pak stručnjaka za folklor) i razmjerima utjecaja naručitelja (državne administracije) u pothvatima ovog tipa. Moguće su i usporedbe koje bi bile fokusirane na načine iskazivanja nacionalnog ponosa, predstavljanja raznolikog, ali beskonfliktnog (pristojnog i umivenog) nacionalnog identiteta, kao i na ulogu idilične slike *plešućih seljaka* u takvim predstavljanjima.

Ono što nas je, međutim, potaknulo da se na priredbu posvećenu ulasku u Europsku uniju osvrnemo u ovome tekstu jest nešto drugo. Riječ je, naime, o pitanju ne svodi li se čitav UNESCO-ov projekt zaštite ili očuvanja nematerijalne kulturne baštine – koji uključuje bezbrojne sastanke, konferencije, savjetovanja, radionice, izvještaje, elaborate, predstavke, putovanja, financiranja – upravo na *priredbu*, na to da odabrani *elementi* na kraju postanu (ili ostanu, ovaj puta s UNESCO-ovim certifikatom) dio ceremonijalnih proslava i turističke ponude, da postanu “spasonosna okosnica” (Pofuk 2013) u osmišljavanju kulturno-umjetničkih programa na pozornici, da se rabe u prezentacijske svrhe, kao lijepe slike u katalogima ili na internetskim stranicama. Riječju, da postanu tek proizvod, a sve to unatoč proklamiranoj usredotočenosti UNESCO-a na lokalnu *zajednicu* i lijepim željama da se upravo njoj dodijeli središnje mjesto i aktivna uloga u očuvanju vlastite kulture u životnom kontekstu, s ciljem da ona, osnažena, u svoje ruke uzme sudbinu svoje kulture. Uzmu li se u obzir suvremene društvene tendencije i imperativi, komodifikacija kulture nije, dakako, neočekivana, ali je potencijalno porazna za samopercepcije zajednica, pojedinaca, struka i institucija uključenih u cijeli proces, za samopercepcije koje pretpostavljaju neki viši stupanj kompleksnosti i sadržajnosti.

Ključni je ipak problem UNESCO-ova projekta u nuspojavama, odnosno sukobima, presezanjima i gubicima kojih je već priličan broj. Upravo su te, u najmanju ruku, uznemirujuće nuspojave, o kojima se saznaje na marginama velikog UNESCO-ova projekta, a i tada putem tih ili utišanih glasova sudionika ili promatrača, bile odlučujući poticaj da priredimo ovaj zbornik. U njemu donosimo izbor iz globalno rastuće skupine tekstova zaokupljenih nuspojavama i neuralgičnim mjestima UNESCO-ova i njemu srodnih pothvata. Radi se o tekstovima koji u skladu s tradicijom akademskog pisma kritiku najčešće iznose uz visoku razinu uvažavanja različitih, pa i suprotnih perspektiva i mišljenja, a koji se zadržavaju na nekim od sljedećih pitanja: Što se događa kada ljudi svoju svakodnevicu ili dijelove svoga života počnu gledati kao baštinu? Kakvu ulogu u UNESCO-ovom projektu ima koncept vlasništva kao ključni problem koji izniče iz implementacije konvencije, a koji ona u potpunosti zaobilazi te ni ne pokušava riješiti? Kakvu ulogu u čitavom procesu imaju međunarodne političke i ine organizacije, nacionalne državne administracije, ali i stručnjaci? Koja je

uloga zajednice i što se pod zajednicama podrazumijeva? Tko je u cijelom procesu uključen, tko previđen, a tko možda s namjerom isključen i zašto? Kako se praksa upisivanja na UNESCO-ove liste (koja se čini najvažnijim, a ponekad i gotovo jednim smislom konvencije) javno percipira? Kako se kultura trži na političkoj i gospodarskoj sceni?

Ova su pitanja ključna i za razumijevanje problemâ koji se sve više javljaju i u hrvatskom kontekstu. Ona su u srži niza domaćih dilema o kojima čitamo ili ih naslućujemo iz medijskih napisa, a koje ovdje preuzimamo ili parafraziramo.² Čije je ojkanje tradicija – hrvatska, pravoslavna, srpska, balkanska? Smiju li imotsku gangu u inozemstvu predstavljati Hercegovci? Zašto je važno je li na UNESCO-ovu listu upisana jedna ili sve zvončarske skupine? Hoće li se nijemom kolu upisanom na UNESCO-ovu listu vratiti pravo ime – vrličko nijemo kolo? Mogu li UNESCO-ova baština biti klapske *stadionske atrakcije* ili su to samo klape s izvornom *a capella* izvedbom? Je li Alka upisom na listu dobila i službeno priznanje da je najstarija viteška igra na svijetu? Je li UNESCO-ova inicijativa u Hrvatskoj ustvari projekt jednog Ministra? Zašto bi Ministarstvo kulture košarkaški klub Jugoplastiku iz Splita trebalo proglasiti ugroženim nematerijalnim kulturnim dobrom i uvrstiti u program hitne zaštite? Zaslužuje li radnička klasa isti oblik zaštite kao i ojkanje?

***

Pojam nematerijalne kulturne baštine u javnom je diskursu, kulturnom i znanstvenom kontekstu, ali i u kontekstu turizma, pa i politike, tijekom posljednjih nekoliko godina sve prisutniji. Razlog je tome spomenuta UNESCO-ova inicijativa i njezin ključni dokument, *Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* (Zakon 2005). Cilj je konvencije, između ostaloga, podići svijest o važnosti nematerijalne kulturne baštine, osigurati vitalnost njezinih lokalnih i nacionalnih elemenata, te time posredno utje-

² Pitanja preuzimamo ili parafraziramo iz sljedećih medijskih komentara: Derk (2007), Dežulović (2012), Dragan i Ćosić (2012), Ilić (2012), Krile (2010), Mrkić Modrić (2009), Paštar (2013), Stamenković (2011), Šips (2010).

cati i na očuvanje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti, odnosno na međukulturni dijalog i poštivanje (usp. Zakon 2005, npr. preambula; čl. 1; čl. 2). Pritom odgovornost, doduše mekano definiranu, za zaštitu i očuvanje prije svega imaju države potpisnice. One u tu svrhu identificiraju i definiraju elemente nematerijalne kulture, kreiraju i ažuriraju liste te nastoje na izradi i provođenju odgovarajućih javnih politika i mjera (usp. Zakon 2005, čl. 11-15). Stoga se može reći da je, ostavimo li po strani neprestani proces pregovaranja na svim razinama te oblike eventualne izravne pomoći državama (usp. Zakon 2005, čl. 18-24), već spomenuta dodjela certifikata, odnosno upis na dvije liste: *Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva* i *Listu nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita*, jedina mjera na koju se obvezuje sam UNESCO.

Iza konvencije iz 2003. godine stoji dugi, pa i višedesetljetni proces pregovaranja i dogovaranja na međunarodnoj razini (usp. npr. Aikawa 2004). Njoj neposredno prethode *Preporuka o očuvanju tradicijske kulture i folkloru* (UNESCO 1989), kao prvi službeni dokument posebno usmjeren na očuvanje onoga što će se kasnije imenovati kao nematerijalna kulturna baština, te program *Remek-djela usmene i nematerijalne baštine čovječanstva* inauguriran 1998. godine. Sama se konvencija ponekad tumači kao neka vrsta dopune, ali i kao prvi značajniji pokušaj otklona od utjecajne i znatno starije UNESCO-ove *Konvencije o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine* (UNESCO 1972) koja je usredotočena na zaštitu spomenika, skupina građevina ili mjesta, odnosno na ono što se danas naziva materijalnom baštinom. Ključno mjesto kritike konvencije iz 1972. godine jest zapadnjačko poimanje baštine koje je, u postupku implementacije te konvencije, dovelo do toga da status "baštine čovječanstva" imaju pretežito urbani lokaliteti i spomenici visoke kulture te krajobrazi, svi uglavnom smješteni na sjevernoj strani zemljine polutke (usp. Kuutma 2013:24). S druge pak strane, često se ističe da je na ideju o potrebi zaštite i očuvanja nematerijalne kulturne baštine, a onda i na donošenje konvencije iz 2003. godine, snažno utjecala pretpostavka o štetnom, pa i pogubnome učinku globalizacije na nematerijalnu baštinu. Istodobno, tek se iščekuju analize koje će uspostavljanje ove UNESCO-ove konvencije preispitati iz perspektive šireg UNESCO-ova zaokreta prema promicanju, ponekad i izravnom opsluživanju tržišnih interesa, u nekim slučajevima i kroz partnerstva s

transnacionalnim korporacijama (usp. Fawcett 2009). Teško se, naime, oteti dojmu da se UNESCO-ovim programom kultura potencijalno, a u nekim slučajevima i doslovno, usmjerava prema, eufemistički rečeno, tržišnim izazovima. Utvrđujući, izdvajajući, popisujući, odnosno vrednujući kulturu kao reprezentativne ili ugrožene *elemente nematerijalne kulture* za koje su slovom konvencije neobvezujuće odgovorni svi (i čovječanstvo, i države, i zajednice, i pojedinci), *Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* definira segmente kulture koji se – u ime različitih agendi, u rasponu od jačanja nacionalne turističke ili neke druge ponude do poticanja samoodrživosti lokalnih zajednica kroz srodne aktivnosti, s dozom poduzetničke umješnosti – po potrebi mogu tretirati kao resurs i proizvod. Uzmemo li u obzir trenutak u kojem se ovaj proces odvija, iluzornim se čini očekivati da će ekonomsko kodiranje još jedne sfere ljudskog djelovanja, kulture “običnih” ljudi, dugoročno doista značiti nešto više od jačanja sustava u kojem su ti isti ljudi vrijedni tek onoliko koliko je nužno da bi se što efikasnije nastavilo okretanje zupčanika akumulacije i cirkulacije kapitala.

***

Hrvatska je UNESCO-ovu *Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* ratificirala već 2005. godine, ušavši time u onaj broj zemalja koji je bio potreban da bi konvencija 2006. godine stupila na snagu. Brzina kojom je Hrvatska prihvatila konvenciju samo je jedan od pokazatelja velike spremnosti njezine državne administracije za takav korak, a koja je u tu svrhu pokrenula čitav pogon, i onaj administrativni, i onaj stručno-znanstveni.

Iako se može steći dojam, koji nije posve neutemeljen, da je projekt zaštite ili očuvanja nematerijalne baštine u hrvatskom kontekstu ponajprije globalni, uvozni proizvod, ideju zaštite ili očuvanja nematerijalne kulturne baštine možemo pratiti i u povijesti domaće etnologije, folkloristike, konzervatorstva te zakonodavstva. Upravo su, naime, iz tih područja izniknuli prilozi – doduše u drugoj polovici dvadesetog stoljeća također potaknuti međunarodnim organizacijama i tijelima – usmjereni na različite stupnjeve “zaštite” (od opisa i propisa, preko inventarizacije do konzervatorske zaštite) onoga što se danas naziva nematerijalnom kulturnom baštinom.

Nematerijalna se kultura u hrvatskom kontekstu kodificira od *Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara* iz 1999. godine. U tom se zakonu kao posebna vrsta kulturnog dobra utvrđuju i “nematerijalni oblici i pojave čovjekova duhovnog stvaralaštva u prošlosti” (Zakon 1999, čl. 2), odnosno, “nematerijalna kulturna dobra” (Zakon 1999, čl. 9). Taj je zakon djelatan i danas. Štoviše, jedan od njegovih mehanizama – Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske – preuzeo je, u onom svojem segmentu koji se odnosi na nematerijalna kulturna dobra, ulogu nacionalne liste nematerijalne kulturne baštine, instrumenta predviđenog UNESCO-ovom konvencijom (Zakon 2005, čl. 12), te danas funkcionira kao ulazna točka hrvatskih nominacija na UNESCO-ove liste. Upis u Registar preduvjet je, naime, za nominaciju na jednu od tih listi. Paradoksalno je pritom što se u skladu sa zakonskom definicijom u Registar upisuju ona *nematerijalna kulturna dobra* koja su, uz iznimku lingvističkih pojava, izrijeком orijentirana na tradicijsko, folklorno i pučko što je u raskoraku s ipak širom UNESCO-ovom definicijom. Drugim riječima, Hrvatska na UNESCO-ove liste može nominirati one elemente nematerijalne kulture koji se manifestiraju kao: “jezik, dijalekti, govori i toponimika, te usmena književnost svih vrsta; folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, kao i druge tradicionalne pučke vrednote; tradicijska umijeća i obrti” (Zakon 1999, čl. 9), dok se prema UNESCO-ovoj konvenciji nematerijalna kultura ipak šire određuje kao “(a) usmene tradicije i izričaji, uključujući jezik kao prenositelja nematerijalne kulturne baštine, (b) izvedbene umjetnosti, (c) društvene prakse, obredi i svetkovine, (d) znanja i prakse vezane uz prirodu i univerzum, (e) tradicijski obrti” (Zakon 2005, čl. 2. st. 2).³

³ Zbog spomenutog raskoraka između hrvatskog unutarnjeg i konvencijskog prava i neka bi moguća aktivistička inicijativa da Hrvatska na UNESCO-ove liste nominira, recimo, četrdeset sati radni tjedan, javno zdravstvo ili besplatno obrazovanje, u Hrvatskoj dodatno bila osuđena na “neuspjeh” i isporučena javnom skepticizmu, možda i akademskom cinizmu. Ne gajimo, dakako, iluzije da bi inicijative tog tipa u UNESCO-u bile dočekane s odobravanjem, nego samo želimo naglasiti da bi se one, formalno gledano, ipak nešto teže diskvalificirale nego u hrvatskom kontekstu, budući da bi se četrdeset sati radni tjedan, javno zdravstvo i besplatno obrazovanje mogli podvesti pod “prakse, reprezentacije [...] koje zajednice, skupine i, u nekim slučajevima, pojedinci prihvaćaju

Iako je, dakle, pojam “nematerijalnog kulturnog dobra” u zakonsku regulativu uveden 1999. godine, o načinima očuvanja i zaštite nematerijalne kulturne baštine raspravljalo se u okviru Hrvatskog etnološkog društva više od tri desetljeća ranije, i prije negoli je “etnološki spomenik” uopće, kao vrsta materijalnog spomenika kulture, prvi put 1967. godine službeno uvršten u hrvatsko zakonodavstvo. Izvještaji o radu Hrvatskog etnološkog društva donose tako podatak o osnivanju Komisije za etnografska muzejsko-konzervatorska pitanja 1962. godine (Milićević 2009:16), koja je, među ostalim, imala zadatak predlagati izmjene i dopune *Zakona o zaštiti spomenika kulture* iz 1960. godine, “s osvrtom i na nematerijalnu tradicijsku baštinu” (Škrbić Alempijević i Oroz 2009:70). Da je pitanje zaštite nematerijalnih aspekata tradicijske kulture pojedinim članovima te komisije, konzervatorima i muzeolozima, bilo posebno zanimljivo govori činjenica da je dvije godine kasnije formirana samostalna Komisija za iznalaženje mogućnosti zaštite nematerijalne kulture (Škrbić Alempijević i Oroz 2009:70).⁴

Na donekle je sličnome tragu – pomalo neočekivano s obzirom na autoričinu znanstvenu paradigmu no s druge strane i očekivano s obzirom na njezinu tadašnju funkciju predstavnice jugoslavenske vlade u UNESCO-ovom Odboru vladinih stručnjaka (Rihtman-Auguštin 1984:27) – i rukopis izlaganja Dunje Rihtman-Auguštin iz 1982. godine pod naslovom “Zaštita folklor: akcija i problemi” (Rihtman-Auguštin 1982; usp. Zebec 2009:297). Riječ je o izlaganju održanom na skupu posvećenom pitanjima zaštite folklor balkanskih zemalja. U tom izlaganju Rihtman-Auguštin je jugoslavenskoj i široj strukovnoj zajednici, predstavila ideju o potrebi i načinima zaštite folklor, o čemu se prethodne godine raspravljalo u Parizu na zasjedanju spomenutog UNESCO-ova Odbora na kojem je i sama sudjelovala. Zaštitu predstavlja kao proces koji

kao dio svoje kulturne baštine” (Zakon 2005, čl. 2. st. 1), što je UNESCO-ova definicija nematerijalne kulturne baštine.

⁴ Iz tog vremena datira i, koliko je poznato, prvo objavljeno izlaganje ideje o potrebi da i “nematerijalna predajna baština” dobije status spomenika kulture te da, tomu shodno, bude podvrgnuta principima zaštite. Radi se o tekstu iz 1969. godine etnologinje i konzervatorice Beate Gorthardi-Pavlovsky.

mora povezati dvije perspektive: etnološko-folklorističku, koja se odnosi na čuvanje, skupljanje, sređivanje i arhiviranje, objavljivanje, proučavanje i primjenu, ali i pravnu koja se tiče zaštite od “neprikladne primjene folklornih tvorevina”, od komercijalizacije i drugih vrsta eksploatacije (Rihtman-Auguštin 1982:2, 5). Tom je prilikom Rihtman-Auguštin također predložila da se, najprije na razini republika, zatim i države, s tendencijom širenja i na čitavo područje Balkana, formira “registar instituta, zavoda, muzeja, javnih i privatnih zbirki” odnosno da se kreira “banka podataka o tradicijskoj kulturi i folkloru” (Rihtman Auguštin 1982:7-8). Hrvatsko etnološko društvo i Zavod za istraživanje folkloru (danas Institut za etnologiju i folkloristiku) započeli su izradu “baze podataka o folkloru i tradicijskoj kulturi u Hrvatskoj i Jugoslaviji” (Rihtman-Auguštin 1984:23) što je rezultiralo registrom od više od stotinu institucija u Hrvatskoj koje se bave skupljanjem i čuvanjem građe o tradicijskoj kulturi i folkloru (s. n. 1986; usp. i Škrbić Alempijević i Oroz 2009:75). Planirano uključivanje “sustava podataka o građi o tradicijskoj kulturi i folkloru u međunarodni sustav koji primjenjuje UNESCO”, kao i povezivanje s institucijama koje imaju srodne baze podataka, te daljnja obrada folklorne građe s ciljem njezina unošenja u spomenuti sustav (Rihtman-Auguštin 1984:23) nisu se realizirali. Rezultati tog projekta su publikacija *Institucije koje skupljaju i čuvaju građu o tradicijskoj kulturi i folkloru u SR Hrvatskoj* (s. n. 1986) te arhivski materijal koji uključuje ispunjene formulare pojedinih institucija s područja Jugoslavije, a koji je pohranjen u Dokumentaciji Instituta za etnologiju i folkloristiku (Turčin 1982-1986).

I nastojanja u okviru konzervatorske struke, kao i nastojanja na formiranju “banke podataka” – koja bi se mogla povezati s dokumentiranjem (tradicijske) kulture kao jednom od važnih aktivnosti u okviru domaće etnologije i folkloristike uopće, aktivnosti dobro razvijene neovisno od UNESCO-a i njegovih inicijativa – mogu se podvesti pod ono što se naziva spasiteljskom etnologijom, antropologijom ili etnografijom. Riječ je o specifičnim počecima discipline ili disciplina, koji su – kako kod nas, tako i drugdje – obilježeni idejom spašavanja kultura koje naočigled nestaju (usp. npr. Potkonjak 2004) ponajprije pod utjecajem šireg spleta procesa koji se najčešće opisuju pojmovima kao što su modernizacija, urbanizacija, industrijalizacija i slično. U domaćem se kontekstu spasiteljska ideja –

koja nije bila oblikovana baš ovakvom eksplicitnom sintagmom – može pratiti još od kraja 19. stoljeća i *Osnove za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu* Antuna Radića ili pak *Poziva za sabiranje hrvatskih narodnih pjesama* Matice hrvatske, kao prvih naknadno sustavnije razvijanih nastojanja na opisivanju i dokumentiranju *narodnog blaga*.⁵ Mjesta, metode i načini pristupa tradicijskoj kulturi, kao i izbor elemenata koje valja *spasiti* – popisati, opisati, ali možda doista i očuvati – mijenjali su se tijekom vremena i međusobno razlikovali s obzirom na teorijska polazišta i područja etnološkog i folklorističkog djelovanja. No, bez obzira na te promjene, kao i na promjene uloge i statusa spasiljskog projekta u domaćoj etnologiji i folkloristici, ideja spašavanja nikada nije u potpunosti zamrla pa je stoga možemo označiti ne samo kao onu koja određuje početke znanstvenog bavljenja (tradicijskom) kulturom, nego i kao onu koja je na neki način stalno obilježje naših disciplina. S obzirom na to, i UNESCO-ova je spasiljska ideja očekivano u Hrvatskoj naišla na plodno tlo. Tim više što *Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*, koja se, istina, često tumači ili predstavlja kao odklon od spašavanja temeljenog na popisivanju i dokumentiranju, upravo te aktivnosti navodi kao neke od ključnih mjera zaštite i očuvanja (usp. Zakon 2005, čl. 2, st. 3; čl. 12; čl. 16-17).

Spasiljski je odnos prema kulturi, osobito tradicijskoj kulturi, danas možda najvidljiviji u različitim oblicima javne prezentacije folkloru, od UNESCO-ove inicijative pa sve do folklornih smotri, najstarijih sustavno organiziranih aktivnosti tog tipa u nas. Predstavljanje folkloru na sceni, baš kao i predstavljanje na nekoj od listi, redovito se definira, premda ne uvijek i jedino, kao oblik očuvanja, čuvanja, zaštite, riječju, spašavanja. Osim toga, radi se o vrsti spašavanja koje vrlo često inicira, obećava, poduzima, prati, a ponekad, makar samo u promotivne svrhe, prisvaja politička, državna, međunarodna ili stranačka agenda i administracija.

Tu su i druge sličnosti između smotri i UNESCO-ova programa. Budući da one slikovito sažimaju ključna mjesta UNESCO-ove inicijative i posebice njezine implementacije, na njima ćemo se u nastavku detaljnije zadržati.

⁵ Najnoviji pretisci Radićeve *Osnove* i Matičina *Poziva* objavljeni su u *Zborniku za narodni život i običaje* (knjiga 55) iz 2010. godine.

UNESCO-ove liste i programi nematerijalne kulturne baštine u javnosti kreiraju sliku folklor, baštine, tradicije i srodnih kategorija pa i predmeta te zadaća etnologije i folkloristike, baš kao što su to desetljećima činile, a i danas to čine smotre folklor. Pritom UNESCO-ova inicijativa inzistira na širokom spektru praksi i živućim tradicijama, zbog čega se ističe njezin odmak od prijašnjih inicijativa tog tipa, pa tako i smotri, vrlo često usmjerenih na izgradnju nacionalne kulture kroz scenski ili neki drugi oblik oživljavanja elementa koji su prepoznati kao reprezentativni predstavnici nekadašnje, tradicijske kulture. No, pažljivija usporedba UNESCO-a i smotri pokazuje da je ovdje vrlo često riječ o razlikama u stupnju, a ne u vrsti. Premda je, kako je već spomenuto, koncepcija nematerijalne kulturne baštine, kako je ona definirana u konvenciji, šira od one koju zastupaju folklorne smotre (te, recimo, obuhvaća na smotrama rubno ili nikako prisutne prakse poput obrta, ali i prakse takozvane visoke ili urbane kulture), značajan broj hrvatskih dobara upisanih na UNESCO-ove liste pripada glazbenim i plesnim oblicima (npr. bećarac, ojkanje, nijemo kolo), kao i običajnim praksama (npr. ljelje, zvončari), koji su se otprije, a neki i odavno afirmirali kao reprezentativni i u okviru folklornih smotri. Spomenimo tako da je, primjerice, ojkanje, taj možda “najegzotičniji” hrvatski element na UNESCO-ovim listama, bilo dominantan glazbeni žanr smotri prije Drugog svjetskog rata (usp. Ceribašić 2003:153-156). Gledano iz povijesne perspektive, smotre su ustanovile kanon koji se prelio u kolektivne predodžbe *narodne kulture* i zakonsku definiciju kulturnog dobra, a zatim oblikovao i hrvatsku participaciju u UNESCO-ovom programu i listama.

Na liste se, ukratko, često nominiraju već kanonizirana *dobra*, dok se spomenuti proklamirani odmak i raskid svodi tek na ornamentalne i rudimentarne nadopune koncepcije ustanovljene smotrama. Okolnost da je UNESCO-ov program, u obratu stvari, i sam 2010. godine bio tema zagrebačke Međunarodne smotre folklor, pri čemu su elementi s listi, bez većih poteškoća i u suglasju s dotadašnjim praksama smotri, pretočeni u scenske elemente, dodatno potvrđuje dojam da UNESCO-ov projekt donosi tek novo pakiranje već poznatog i viđenog. Sve to navodi na zaključak da je vezu između smotri i UNESCO-a primjerenije promišljati u kategorijama kontinuiteta, odnosno, širenja, nadogradnje postojećih koncepcija i praksi, a ne radikalnih odnaka i obrata.

Ni naglasak UNESCO-ove konvencije na živućim praksama i s njima povezanim zajednicama i pojedincima nije toliko udaljen od orijentacije na izvorni folklor koja se od 1930-ih godina do danas, uz povremene odmake ili pokušaje odmake, održala kao središnja os smotri folkloru u Hrvatskoj (usp. npr. Ceribašić 2003; Sremac 2010). Konceptija izvornog folkloru, naime, također pretpostavlja da zajednice na sceni predstavljaju vlastite, doduše najčešće *nekada* živuće kolektivne prakse. U okviru te koncepcije seoske folklorne skupine izvode repertoar koji se smatra karakterističnim izrazom njihove tradicije, što je u početku značilo radikalan odmak od prethodnih praksi preslikanih iz gradskih sredina, odnosno praksi da seoski zborovi izvode autorske skladbe nastale na temelju narodnih popijevki. Stoga se i u uvođenju koncepcije izvornog folkloru vide naznake otvaranja prema makar nekada živućim praksama, kao i davanja određenog legitimiteta dionicima tih praksi (Ceribašić 2003:187), što su, kako je već spomenuto, razine na kojima inzistira i UNESCO. Nakon početnog zamaha formiran je, međutim, izvedbeni i žanrovski kanon smotri folkloru koji je blokirao ponekad i eksplicitna nastojanja na otvorenosti prema predstavljanju šireg kruga, u suvremenost i svakodnevicu uronjenih praksi, dok je davanje legitimiteta izvođačima kao društvenim subjektima koji imaju *prevratnički potencijal* s vremenom spušteno u sferu amaterizma oslobođenog širih društvenih pretenzija. S prenošenjem tog kanona u UNESCO-ovu inicijativu prenesen je i njegov učinak, pa se i UNESCO-ova inicijativa, baš kao i folklorne smotre prije nje, realizira primarno kao reprezentacijski i scenski projekt, ponekad i s gospodarskim potencijalom, često miljama udaljen od živućih praksi ili života zajednica u koje se sam UNESCO zaklinje.

Osim što sa smotrama, dakle, dijeli repertoar i vrijednosti UNESCO-ov im je projekt srodan konačno i na razini mehanizama, kao i ciljeva na kojima se temelji. Očuvanje baštine i međukulturni dijalog, kao neki od istaknutih ciljeva konvencije (usp. Zakon 2005, preambula; čl. 1), davni su ciljevi i Međunarodne smotre folkloru, ali i mnogih drugih srodnih manifestacija (usp. Ceribašić 2008:9-12). Vezano uz mehanizme, nužno je podsjetiti da nacionalne liste nematerijalne kulturne baštine, barem u hrvatskom kontekstu, funkcioniraju kao predvorje, prvi krug selekcije za prijavu na jednu od UNESCO-ovih listi, na isti način na koji su smotre niže razine (regionalne, lokalne, pripremljene i druge) desetljećima funkcionirale kao mjesta izbora sastava za glavnu smotru. Liste, kao što je to uočeno već

i za smotre (usp. Zebec 2008:274), čak i kad nisu definirane kao natjecateljske, pa čak i kad se izrijeком poput UNESCO-ovih listi ograđuju od tog statusa, imaju ugrađene snažne natjecateljske mehanizme. Osim toga, liste se, poput smotri, formiraju temeljem načela vanjske, stručne selekcije, čime se dodatno pojačava njihova kompetitivna dimenzija.

Posljednja razina sličnosti između UNESCO-ove inicijative i smotri, na koju želimo uputiti, odnosi se na uključenost etnologa i folklorista u njihovu realizaciju. Kao što se to često ističe, folkloristi i etnolozi od 1930-ih do danas sudjeluju u savjetodavnim, procjeniteljskim ili organizacijskim tijelima smotri te su, ovisno o specifičnim društvenim okolnostima, imali varijabilnu, ali dugoročno presudnu ulogu u selekciji, kako pojedinačnih izvedbi, tako i u oblikovanju koncepcija i orijentacija smotri općenito. Sličnu su ulogu imali i u implementaciji UNESCO-ova projekta u Hrvatskoj. No, dok je u počecima smotri izravna priprema zajednica za sudjelovanje bila vrlo rijetka (Ceribašić 2003:81), hrvatske nominacije na UNESCO-ove liste karakterizirala je upravo takva vrsta stručnog angažmana. Tako se u hrvatskom kontekstu proces odvijao odozgo, na način da su stručnjaci pripremali materijale potrebne za prijavu, iako se UNESCO-ova konvencija nerijetko slavi kao ona kojom je napravljen iskorak prema uključenju zajednice. Ostavimo po strani pitanje što je to zajednica, koje su joj granice i tko u njezino ime govori, i zadržimo se na očitom, a to je da se i ovaj proklamirani *novum* UNESCO-ove inicijative u hrvatskom kontekstu pokazao samo u svojoj deklarativnoj i dekorativnoj dimenziji. Na to upućuje i tendencija da se, barem u hrvatskom kontekstu, na liste upisuju i *žanrovi*, pojave i prakse koje se ponajprije definiraju s obzirom na prihvaćene stručne koncepcije i ambicije državne administracije, a ne samo konkretne prakse koje pojedine zajednice percipiraju i kao vlastite i kao specifične. Danas, kako se može čuti, *zajednice* sve više same pokazuju inicijativu da se *element* koji vide kao dio svoje tradicije nominira na neku od UNESCO-ovih listi. Pitanje je, međutim, koliko će eventualna formulacija obrazloženja, odnosno okružje u kojem će se njihov *element* naći slijedom koncepcije *žanrova* i drugih administrativno-stručnih okvira nominacije, odgovarati njihovoj inicijativi.

Na prijepore pristupa odozgo kojim se, između ostaloga, lokalni nazivi zamjenjuju žanrovskim nazivima, dok se prakse povezuju u *žanrove*, čime se *zajednici* na neki način oduzima pravo na vlastito *dobro* (onakvo kakvim

ga ona vidi), upućuje i primjer gange i ojkanja. U Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske,⁶ upisano je, naime, *dobro* pod nazivom “Ganga” vezano uz “područja Imotske i Vrgoračke krajine” i nema “UNESCO zaštitu”.⁷ Istodobno je, kako sugeriraju materijali na UNESCO-ovim internetskim stranicama,⁸ ali i reakcije javnosti,⁹ taj glazbeni izričaj dio kulturnog dobra nazvanog ojkanje koje je pak upisano na UNESCO-ovu *Listu nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita*. U tim se materijalima za nominaciju na UNESCO-ovu listu nigdje, doduše, ne spominje naziv ganga, ali se kroz opis izričaja i navedene lokalitete može pretpostaviti da je i ona, barem u nekoj od svojih inačica, uključena u nominaciju. Ostavljajući po strani brojna pitanja, među njima i ono, koje je jedno vrijeme prilično zaokupljalo domaću javnost, o tome tko može predstavljati *hrvatsku gangu*,¹⁰ pa i pitanje zašto se u obrazloženjima nominacije ojkanja, za razliku od nekih drugih lokalnih naziva, ne spominje naziv ganga ili ganganje, zadržat ćemo se na možda zamarajućim, ali simptomatičnim “tehničkim nejasnoćama”. Primjerice, naziv dobra “Glazbeni izričaj ojkanje s područja Dalmatinskog zaleđa” koji nalazimo u Registru navodi na krivi zaključak da je to dobro vezano samo uz “Dalmatinsko zaleđe”, a ono je, prema istom Registru i kratkom opisu koji u njemu nalazimo, vezano, između ostaloga, ne samo uz Liku i Kordun, nego i okolice Karlovca. Samo dalmatinsko zaleđe u tom je upisu u Registru uvedeno kao posebna regija (“Dalmatinsko zaleđe”), a Ravni kotari i Bukovica zasebno su navedeni, kao da ne pripadaju tom istom području. U materijalima na UNESCO-ovim stranicama posljednji od spomenutih lokaliteta ipak su uvršteni u “dalmatinsko zaleđe”. Štoviše, ono sad obuhvaća i neka područja kojih nema u opisu tog kulturnog dobra u hrvatskom Registru, poput Dalmatinske zagore, ali i okolice grada Sinja, Imotskog, Vrgorca i dr. Kao dodatak svemu ovome, ganga je u Registar zasebno upisana pod

⁶ Usp. web tražilicu kulturnih dobara RH, <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212>.

⁷ Vidi <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212&ckdId=109994788>.

⁸ Vidi <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/download.php?versionID=05434>.

⁹ Vidi npr. Jendrić (2010), Lucić (2012), Tomić (2010).

¹⁰ Vidi npr. Dragan i Ćosić (2012) i Lucić (2012).

kategorijom “znanja i vještina”, dok je otkanjanje upisano pod kategorijom “običaja, obreda i svečanosti”. Ukratko, osim što ova zbrka govori o situacijskoj ležernosti, birokratskim nedorečenostima i proturječjima, ona također, što je svakako važnije, ukazuje na lutanja proizašla iz ideje da je kulturu moguće segmentirati na nematerijalna kulturna dobra te da se prema njima možemo odnositi kao prema bilo kojem drugom dobru.

***

Etnolozi i folkloristi su u Hrvatskoj, kako je već spomenuto, od samih početaka sudjelovali u različitim aktivnostima vezanim uz prihvaćanje i implementaciju *Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* kao, primjerice, članovi domaćih i međunarodnih tijela, kao oni koji su radili na osmišljavanju načina provedbe konvencije, zatim kao istraživači nematerijalnih kulturnih praksi, potencijalnih kandidata za upis na neku od UNESCO-ovih listi, kao autori ili recenzenti prijedloga za upise na liste i slično. “Praksa” vezana uz konvenciju – a tu mislimo ponajprije na nastojanja da se *elementi nematerijalne kulturne baštine* upišu na UNESCO-ove liste – u Hrvatskoj je već godinama vrlo izražena. Podsjetimo da je od 2009. godine na dvije UNESCO-ove liste upisano trinaest kulturnih elemenata: u 2009. njih čak sedam, godine 2010. tri, 2011. dva, te u 2012. jedno. S druge strane, broj radova koji bi kritički, iz znanstvene perspektive pristupili procesima implementacije konvencije, nije velik. Izuzmemo li priloge koji se na konvenciju referiraju usput, ukratko, opisno ili iz perspektive primjene,¹¹ radi se o samo nekoliko etnološko-folklorističkih priloga koje i prenosimo u ovome zborniku.

Jedan je od njih onaj autorice Naile Ceribašić, objavljen 2009. godine pod naslovom “Novi val promicanja nacionalne baštine: UNESCO-ova ‘Konvencija o očuvanju nematerijalne kulturne baštine’ i njezina implementacija”. Riječ je o prvom znanstvenom radu domaćeg autora, odnosno

¹¹ Ilustracije radi upućujemo samo na neke od njih, npr. Ceribašić (2009a), Jelinčić (2008), Jelinčić i Žuvela Bušnja (2008), Kalapoš (2009), Nikočević (2008), Rudan (2012), Vitez (2007), Zebec (2009, 2012).

autorice, koji je u potpunosti posvećen upravo UNESCO-ovoj inicijativi, a koji je objavljen u bosanskohercegovačkom zborniku radova koji su namijenjeni ponajprije muzikološkom čitateljstvu. Drugi je prilog objavljen 2012. godine u časopisu *Etnološka tribina*. Radi se o tekstu “Kultura ili baština? Problem nematerijalnosti” autorice Lidije Nikočević na koji se u popratnoj raspravi referiralo osam komentara. Upravo se prilogom u *Etnološkoj tribini* po prvi put u našoj etnološkoj i folklorističkoj sredini na znanstveno-kritičan i cjelovitiji način obrađuje problematika udomaćivanja UNESCO-ova programa u Hrvatskoj. U Hrvatskoj je 2010, u časopisu *Studia ethnologica Croatica*, objavljen još jedan znanstveni članak posvećen konvenciji, autorice Amy Mountcastle, ali na engleskom jeziku i na temu implementacije UNESCO-ova programa u drugom geografskom i kulturnom kontekstu. Najnoviji prilog raspravi je tekst “Etnolog u svijetu baštine: hrvatska nematerijalna kultura u 21. stoljeću” Tvrтка Zebeća iz 2013. godine u kojem se iz sudioničke perspektive predstavljaju procesi i prijevori hrvatske implementacije konvencije.

Nasuprot, dakle, ne velikoj i uglavnom skeptičnoj domaćoj znanstvenoj produkciji o UNESCO-ovoj inicijativi, u javnom (medijskom) diskursu prevladavaju slavodobitni tonovi, pa i brojanje rezultata. Iz niza medijskih priloga koji se posljednjih godina objavljuju na temu upisa na UNESCO-ove liste nematerijalne kulturne baštine, mogli bismo kao sinegdohu izdvojiti intervju objavljen svojedobno na internetu u kojemu zamjenik ministrice kulture Republike Hrvatske, govoreći o hrvatskim nematerijalnim kulturnim elementima poantira riječima “Četvrti u svijetu, prvi u Evropi!” misleći pritom na činjenicu da Hrvatska u usporedbi s drugim evropskim zemljama – u tom trenutku, dakako – ima najveći broj nematerijalnih kulturnih elemenata na UNESCO-ovim listama, a da je po tom istom kriteriju četvrta na svijetu, odmah nakon Kine, Japana i Koreje.¹²

¹² S obzirom na prevladavajući medijski, i ne samo medijski, diskurs ovdje se čini važnim naglasiti da broj upisanih dobara na UNESCO-ove liste ni u kojem slučaju nije mjerilo vrijednosti kulture neke države. On prije svega svjedoči o pripremljenosti državne administracije i diplomacije te otvorenosti međunarodne zajednice prema njezinim aspiracijama. Osim toga, treba napomenuti da nije riječ o nekom konačnom, nepromjenji-

Ako bismo preuzeli taj prevladavajući – i zamarajući – javni diskurs vezan uz UNESCO-ovu inicijativu i odlučili se za “brojanje” rezultata, mogli bismo, uzimajući kao pokazatelje s jedne strane broj hrvatskih upisa na UNESCO-ove liste, i, s druge strane, broj znanstvenih radova posvećenih kritici ili refleksiji konvencije i njezine implementacije, dobiti omjer u kojemu je brojka na drugome mjestu višestruko manja od one prve. Dakako da ovakav “sportski” način “izračunavanja” rezultata nije primjeren pogledu na znanstvenu produkciju. Riječ je, dodatno, o “elementima” – s jedne strane o upisima na liste, a s druge o znanstvenim radovima – koje s oprezom treba stavljati u istu jednadžbu već i zato što je broj upisanih dobara egzaktno utvrdiv, za razliku od broja tekstova koji će biti prihvaćeni kao znanstveno-kritički prilozi. Također, znanstvena promišljanja bilo koje teme ne mogu ni izdaleka pratiti bogatstvo praksi koje se “na terenu”, pa i na terenu UNESCO-a i primjene, događaju. Ipak, to što se UNESCO-u pristupilo prije svega kao platformi za ono što se naziva primijenjenom znanošću, a tek sporadično kao aktualnom društvenom fenomenu, dakle kao predmetu znanstvenog interesa, pobuđuje naše zanimanje. Istraživanje društvenih dimenzija UNESCO-ove konvencije uključivalo bi svakako i pitanja o reakcijama i očekivanjima zajednica te konkretnim učincima i eventualnim predviđanjima vezanim uz neku od nominacija i sl. Pitanja su to koja nepobitno zahtijevaju pažnju, ali na koja u ovom trenutku nemamo odgovore utemeljene na ciljanim etnografskim istraživanjima.

O razlozima nesrazmjera između primjene i istraživanja, stručnog rada i znanstvene refleksije vezane za konvenciju i njezinu implementaciju možemo samo nagađati. Posvećenost aktivnostima fokusiranim na upise na UNESCO-ove liste ne čudi ako imamo na umu dugu tradiciju primijenjene etnologije i folkloristike u Hrvatskoj o kojoj je već bilo riječi. Možda je tu jednostavno riječ o potrebi da se učini nešto za zajednice

vom popisu (iako pojedine države na njemu već neko vrijeme drže “prva mjesta”), već o popisu koji se svake godine dopunjava novim *elementima*. Ipak, čini se da se i UNESCO-ov projekt suočio s ograničenjima tipičnim za slične inicijative te da je danas znatno teže dospjeti na neku od listi, nego što je to bilo na samim počecima. Cijeli je niz mogućih razloga tome: od manjka administrativnih kapaciteta do uvjerenja da je inicijativa već “prepoznata” u javnosti.

kojima se etnolozi i folkloristi bave u svome znanstvenom radu, i da se, s druge strane, doprinese prepoznatljivosti nematerijalne kulture, a time i predmeta etnologije i folkloristike, u širem društvenom okruženju. Ukratko, da se znanja koja su nastala u znanstvenom procesu primijene u društvu, na korist ljudi kojima se znanstvenici bave, a s pretpostavljenom vjerom, usprkos suprotnim indicijama, u pozitivne učinke implementacije konvencije. Posvećenost takvom angažmanu – u krajnjoj liniji po pitanju raspoloživog vremena, ali i različitosti pristupa koje zahtijeva, opet uvjetno rečeno, s jedne strane primjena, a s druge refleksija – možda utječe i na proizvodnju znanstvenih radova. Osim toga, i društvena klima posljednjih godina dodatno potiče tu vrstu angažmana jer se danas od sustava znanosti ponajprije očekuje korisnost i primjenjivost pri čemu se ta primjenjivost vrlo usko definira, ponekad i samo kao povezanost s gospodarstvom što bi u slučaju bavljenja *Konvencijom o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* bila valjda ponajprije povezanost s takozvanim kulturnim turizmom. Primjenjivost se, izgleda, iz perspektive državne administracije, može ostvariti još i na području promotivnih aktivnosti kojima nacionalna država navodno uvećava svoj ugled u domovini i u svijetu.

Ovo posljednje vraća nas na priču o proslavi u povodu pristupanja Hrvatske Europskoj uniji, proslavi koja jasno pokazuje kako se kultura usmjerava prema transformaciji u dopadljivi proizvod što istodobno svima – i državnoj administraciji, i stručnjacima, i onima kojima neka kulturna praksa “pripada” – uvelike olakšava neprimjećivanje Potemkinovih sela UNESCO-ove (ili neke druge) inicijative, kao i zatvaranje očiju pred nuspojavama procesâ o kojima je ovdje riječ, nuspojavama koje se, možda manje vidljivo, tiču cijelog društva te izravno i lokalnih zajednica, ali i naših disciplina i struka. Kada je o našim disciplinama riječ, a u kontekstu već spomenutih medijskih i osobito administrativnih zahtjeva koji se postavljaju pred znanstvenike i znanost, nesrazmjer između primjene i refleksije u UNESCO-ovom slučaju usmjerava nas prema razmišljanjima i bojaznima o budućnosti u kojoj *ad hoc* primjena postaje ključno mjesto valorizacije rada etnologa i folklorista, a ključna dimenzija našeg djelovanja kao znanstvenika, ona koju vezujemo uz vrijednosti istraživanja, preispitivanja i kritičnosti, u vrtlogu zahtjeva i prilagodbi postaje višak, nepotrebnii balast kojeg bi se trebalo odreći. Te vrijednosti, vjerujemo, neće nestati, ali

pitanje je u kojim će se institucionalnim okružjima razvijati i njegovati. Kada je pak o “kulturi” riječ, neće, naravno, nestati njezini kreativni i kritički potencijali, ali je gotovo sigurno da će se, kako to sugeriraju primjeri i analize koje donosimo u zborniku, oni u prvom redu razvijati izvan, a ne unutar UNESCO-ova modela proizvodnje baštine.

Literatura:

- Aikawa, Noriko.** 2004. “An Historical Overview of the Preparation of the UNESCO International Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage”. *Museum International* 56/1-2:137-149.
- Ceribašić, Naila.** 2003. *Hrvatsko, seljačko, starinsko i domaće. Povijest i etnografija javne prakse narodne glazbe u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Ceribašić, Naila.** 2008. “Festivalski okviri folklornih tradicija. Primjer *Međunarodne smotre folklorā*”. U *Predstavljanje tradicijske kulture na sceni i u medijima*. Zorica Vitez i Aleksandra Muraj, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku i Hrvatsko etnološko društvo, 7-20.
- Ceribašić, Naila.** 2009a. “Prilog produkciji baštine. Obnova *pojanja* u perojških Crnogoraca”. U *Izazov tradicijske kulture. Svečani zbornik za Zoricu Vitez*. Naila Ceribašić i Ljiljana Marks, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 309-325.
- Ceribašić, Naila.** 2009b. “Novi val promicanja nacionalne baštine. UNESCO-va ‘Konvencija o očuvanju nematerijalne kulturne baštine’ i njezina implementacija”. U 6. *Međunarodni simpozij “Muzika u društvu”*. Jasmina Talam, ur. Sarajevo: Muzikološko društvo Federacije Bosne i Hercegovine i Muzička akademija u Sarajevu, 122-135. = u ovom zborniku.
- Derk, Denis.** 2007. “Svjetska baština. Biškupić bi picigin upisao kao kulturno blago UNESCO-a”. *Večernji list*, 2. kolovoza. <http://www.vecernji.hr/newsroom/zanimljivosti/2133863/index.do>.
- Dežulović, Boris.** 2012. “Ju-go-plas-ti-ka!” *Slobodna Dalmacija*, 9. svibnja. <http://www.slobodnadalmacija.hr/Prilozi/Arterija/tabid/247/articleType/ArticleView/articleId/173716/Jugoplastika.aspx>.
- Dragan, Gordana i Braco Ćosić.** 2012. “Imotsku gangu u Parizu pjevat će – Hercegovci!?” *Slobodna Dalmacija*, 25. listopada. <http://www.slobodnadalmacija.hr/Mozaik/tabid/80/articleType/ArticleView/articleId/191704/Default.aspx>.
- Fawcett, Michelle.** 2009. *The Market for Ethics. Culture and the Neoliberal Turn at UNESCO*. <http://gradworks.umi.com/3380290.pdf>.
- Gotthardi-Pavlovsky, Beata.** 1969. “Folklorna građa i pitanje njene zaštite”. *Makedonski folklor* 3/4:397-406.

- Ilić, Merien.** 2012. "UNESCO-ova baština nisu stadionske atrakcije već klape sa izvornom a capella izvedbom". *Slobodna Dalmacija*, 7. prosinca. <http://slobodnadalmacija.hr/Mozaik/tabid/80/articleType/ArticleView/articleId/196067/Default.aspx>.
- Jelinčić, Daniela Angelina.** 2008. *Abeceda kulturnog turizma*. Zagreb: Meandarmedia/Meandar.
- Jelinčić, Daniela Angelina i Ana Žuvela Bušnja.** 2008. "Uloga medija u predstavljanju, mijenjanju i kreiranju tradicije". U *Predstavljanje tradicijske kulture na sceni i u medijima*. Aleksandra Muraj i Zorica Vitez, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku i Hrvatsko etnološko društvo, 51-63.
- Jendrić, Dorotea.** 2010. "Unesco zaštitio alku, licitarsko srce i 'ojkante' della Croazia". *Večernji list*, 17. studenoga. <http://www.vecernji.hr/kultura/unesco-zastitio-alku-licitarsko-srce-ojkante-della-croazia-clanak-216904>.
- Kalapoš Gašparac, Sanja.** 2009. "Tradicija na pladnju turizma". U *Izazov tradicijske kulture. Svečani zbornik za Zoricu Vitez*. Naila Ceribašić i Ljiljana Marks, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 327-335.
- Krile, Davor.** 2010. "Za razliku od ojkalice, radnička klasa baština je bez zaštite". *Slobodna Dalmacija*, 21. studenog. <http://www.slobodnadalmacija.hr/Hrvatska/tabid/66/articleType/ArticleView/articleId/121845/Default.aspx>.
- Kuutma, Kristin.** 2013. "Between Arbitration and Engineering. Concepts and Contingencies in the Shaping of Heritage Regimes". U *Heritage Regimes and the State*. Regina F. Bendix, Aditya Eggert i Arnika Peselmann, ur. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen, 21-36.
- Lucić, Predrag.** 2012. "Posljednja ganga u Parizu". *Novi list*, 25. listopada. <http://www.novolist.hr/Komentari/Kolumne/Trafika-Predraga-Lucica/Posljednja-ganga-u-Parizu>.
- Matasović, Trpimir.** 2013. "San europske noći". *Zarez* 362, 4. srpnja. <http://www.zarez.hr/clanci/san-europske-noci>.
- Milićević, Josip.** 2009 [1979]. "Pretisak teksta o prvih dvadeset godina rada Društva". U *50 godina Hrvatskoga etnološkog društva (1959. – 2009.)*. Tihana Rubić, Nevena Škrbić Alempijević, Željka Jelavić i Željka Petrović Osmak, ur. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo, 13-32.
- Mountcastle, Amy.** 2010. "Safeguarding Intangible Cultural Heritage and the Inevitability of Loss. A Tibetan Example". *Studia ethnologica Croatica* 22:339-359. = u ovom zborniku.
- Mrkić Modrić, Slavica.** 2009. "Koji li su to zvončari s područja Kastva?" *Novi list*, 2. listopada. <http://novine.novolist.hr/default.asp?WCI=Rubrike&WCU=285A2863285928582863285A28582858286128632895289728A228632863285C285D2858285E285A285A28632863286328582863Z>.
- Nikočević, Lidija.** 2008. "Zaštita i predstavljanje nematerijalne kulturne baštine". U *Predstavljanje tradicijske kulture na sceni i u medijima*. Aleksandra Muraj i Zorica Vitez, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku i Hrvatsko etnološko društvo, 145-151.

- Nikočević, Lidija.** 2012. "Kultura ili baština? Problem nematerijalnosti". *Etnološka tribina* 42/35:7-20. = u ovom zborniku.
- Paštar, Toni.** 2013. "Ministrica Zlatar u Vrlici: Nijemom kolu vratit ćemo pravo ime". *Slobodna Dalmacija* 27. svibnja. <http://slobodnadalmacija.hr/Split-%C5%BEupanija/tabid/76/articleType/ArticleView/articleId/211380/Default.aspx>.
- Pofuk, Branimir.** 2013. "Dora Ruždjak Podolski režira svečanost ulaska Hrvatske u EU". *Večernji list*, 23. lipnja. <http://www.vecernji.hr/vijesti/dora-ruzdjak-podolski-rezira-svecanost-ulaska-hrvatske-u-eu-clanak-573660>.
- Potkonjak, Sanja.** 2004. "Vid Vuletić Vukasović i spasiteljska etnologija". *Studia ethnologica Croatica* 16:111-139.
- Prnjak, Hrvoje.** 2013. "Novogodišnji doček članstva u Europskoj uniji". *Slobodna Dalmacija*, 2. srpnja. <http://www.slobodnadalmacija.hr/Reflektor/tabid/92/articleType/ArticleView/articleId/214632/Default.aspx>.
- Rihtman-Auguštin, Dunja.** 1982. *Zaštita folkloru. Akcija i problemi. Unesco - Pariz 1982.* IEF rkp. 1611.
- Rihtman-Auguštin, Dunja.** 1984. "Trideset i pet godina rada Zavoda za istraživanje folkloru". *Narodna umjetnost* 21:11-33.
- Rudan, Evelina.** 2012. "Verbalni folklor i njegova (re)prezentacija". U *Međunarodni znanstveni interdisciplinarni simpozij "Hrvatska folkloru i etnografska baština u svjetlu dubrovačke, svjetske i turističke sadašnjosti – FEB 2011. Zbornik radova.* Mira Muhoberac, ur. Dubrovnik: Folkloru ansambl Lindo, 509-519.
- s. n. [Turčin, Vesna].** 1986. *Institucije koje skupljaju i čuvaju građu o tradicijskoj kulturi i folkloru u SR Hrvatskoj. Izvanredni svezak, knj. 8.* Zagreb: Zavod za istraživanje folkloru.
- Sremac, Stjepan.** 2010. *Povijest i praksa scenske primjene folkloru plesa u Hrvata. Između društvene i kulturne potrebe, politike, kulturnog i nacionalnog identiteta.* Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Stamenković, S.** 2011. "Čije je 'ojkanje'". *Politika online*, 1. veljače. <http://www.politika.rs/rubrike/Kultura/Cije-je-ojkanje.lt.html>.
- Šips, Borut.** 2010. "I UNESCO prepoznao Sinjsku alku". 16. studenog. <http://www.tportal.hr/sport/ostalisportovi/96703/I-Unesco-prepoznao-Sinjsku-alku.html>.
- Škrbić Alempijević, Nevena i Tomislav Oroz.** 2009. "Mijene etnoloških pristupa i metoda". U *50 godina Hrvatskoga etnološkog društva (1959. – 2009.)*. Tihana Rubić, Nevena Škrbić Alempijević, Željka Jelavić i Željka Petrović Osmak, ur. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo, 65-87.
- Tomić, Ante.** 2010. "Ooo-o-o-o! Ooo-o-o-o-ooj!". *Jutarnji list*, 20. studenoga. <http://www.jutarnji.hr/ante-tomic--ooo-o-o-ooj-/905432/>.
- Turčin, Vesna.** 1982-1986. *Dokumentacijska građa uz projekt "Regionalni registar institucija koje skupljaju i čuvaju građu o tradicijskoj kulturi i folkloru u SFR Jugoslaviji"*. IEF rkp. 2038.

- UNESCO.** 1972. *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. <http://whc.unesco.org/en/conventiontext/>.
- UNESCO.** 1989. *Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore*. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13141&URL_DO=DO_TOPIC-&URL_SECTION=201.html.
- Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine.** 2005. <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/327387.html>.
- Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.** 1999. <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/271022.html>.
- Vitez, Zorica.** 2007. "Legenda o Picokima u svjetlu globalne i nacionalne (kulturne) politike". *Narodna umjetnost* 44/2:11-25.
- Zebeć, Tvrtko.** 2008. "Izazovi primijenjene folkloristike i etnologije". U *Predstavljanje tradicijske kulture na sceni i u medijima*. Zorica Vitez i Aleksandra Muraj, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku i Hrvatsko etnološko društvo, 271-286.
- Zebeć, Tvrtko.** 2009. "Nematerijalna kulturna baština i djelatnost Instituta za etnologiju i folkloristiku". U *Izazov tradicijske kulture. Svečani zbornik za Zoricu Vitez*. Naila Ceribašić i Ljiljana Marks, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 293-300.
- Zebeć, Tvrtko.** 2012. "Kultura – tradicija – baština – turizam: Dubrovnik i Hrvatska u dvadeset i prvome stoljeću". U *Međunarodni znanstveni interdisciplinarni simpozij "Hrvatska folklorna i etnografska baština u svjetlu dubrovačke, svjetske i turističke sadašnjosti – FEB 2011. Zbornik radova*. Mira Muhoberac, ur. Dubrovnik: Folklorni ansambl Lindo, 503-507.
- Zebeć, Tvrtko.** 2013. "Etnolog u svijetu baštine. Hrvatska nematerijalna kultura u 21. stoljeću". U *Hrvatska svakodnevica. Etnografije vremena i prostora*. Jasna Čapo i Valentina Gulin Zrnić, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 173-195. = u ovom zborniku.